

Michael Morys-Twarowski

FRANCUSOWIE W XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU – HISTORIA CHŁOPSKIEJ RODZINY ZE ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO

Jedną z cech charakterystycznych polskiej inteligencji na Śląsku Cieszyńskim były jej chłopskie korzenie¹. Jest to rzecz zupełnie wyjątkowa – na terenach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów inteligencja miała zwykle szlachecki rodowód. Przepaść między szlachtą, „narodem politycznym”, a chłopami była ogromna. Nawet wspólnota etniczna nie była w stanie jej zasypać. „Rabacja galijska” czy odwrócenie się chłopów od powstańców styczniowych po uwłaszczeniowym ukazie carskim z 2 marca 1864 r. to najbardziej wyraziste przykłady siły różnic międzystanowych². Wprawdzie na Śląsku Cieszyńskim stan szlachecki był nieliczny³, ale tym nie można tłumaczyć chłopskiego pochodzenia polskiej inteligencji na tym terenie. Wystarczy wskazać na przykład Górnego Śląska, gdzie w momencie upadku II Cesarstwa w 1918 r. nie było praktycznie polskiej inteligencji⁴.

¹ M. B o g u s, *Kotulowie i ich działania oświatowe na Śląsku Cieszyńskim w XIX i XX wieku*, Ostrava 2006, s. 28.

² M. Z g ó r n i a k, *Polska w czasach walk o niepodległość (1815–1864)*, Kraków 2001, s. 192–193, 294, 321–322.

³ Tak było od zarania istnienia Księstwa Cieszyńskiego. Pod koniec XIII w. stan rycerski liczył nie więcej niż 20 osób; I. P a n i c, *Potencjał gospodarczy i osadniczy Księstwa Cieszyńskiego u schyłku XIII wieku*, „Rocznik Cieszyński”, t. 6–7, Cieszyn 1991, s. 38–39. Spis z lat 1656–1658 notuje 53 rodziny szlacheckie. W. G o j n i c z e k, *Spis szlachty księstwa cieszyńskiego z połowy XVII wieku*, [w:] *Ojczyzna wielka i mała. Księga pamiątkowa wydana z okazji 40-lecia Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Cieszynie*, red. I. Panic, Cieszyn 1996, s. 51–55. W 1790 r. do stanu szlacheckiego zaliczało się 185 osób, w 1840 r. – zaledwie 112; J. S p y r a, *Śląsk Cieszyński pod rządami Habsburgów (1653–1848)*, [w:] *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej*, red. W. Sosna, Cieszyn 2001, s. 152.

⁴ J. L u b o s, *Brak nam inteligencji górnośląskiej*, „Zaranie Śląskie”, R. 6, 1930, z. 1, s. 22–25; U. S w a d ź b a, *Śląsk jako społeczeństwo wielokulturowe. Dawniej, dziś i jutro*, [w:] *Naród, kultura i państwo w procesie globalizacji*, red. J. Rokicki, M. Banaś, Kraków 2004, s. 183.

Działacze społeczni i narodowi ze Śląska Cieszyńskiego z przełomu XIX i XX w. sprawiają czasami wrażenie „samotnych wysp”, bowiem w literaturze rzadko zwraca się uwagę na środowisko rodzinne, z którego się wywodzili. Tymczasem okazuje się, że wielu z nich było z sobą blisko spokrewnionych lub spowinowaconych. Do wyjątków należą opracowania poświęcone rodzinom Michejdów i Kotulów⁵. Można zgłosić postulat opracowania rodowodów innych miejscowych działaczy z tego terenu. Dotychczas chłopskie genealogie na Śląsku Cieszyńskim budziły dość nikłe zainteresowanie. Ilość publikacji im poświęconych jest stosunkowo nieliczna, a trzeba mieć jeszcze na uwadze fakt, że część z nich jest pozbawiona aparatu naukowego⁶.

W niniejszym artykule zamierzam się przyjrzeć działalności członków rodziny Francusów ze wsi Gułdowy koło Cieszyna, od początku XIX w. do końca I wojny światowej. Najślynniejszym przedstawicielem rodu był Franciszek Francus (1870–1962), nauczyciel, pszczelarz i pisarz ludowy⁷. Okazuje się, że nie był jedynym członkiem rodziny prowadzącym szeroko pojętą działalność społeczną.

Za protoplastę Francusów z Gułdowów można uznać Michała [I] Francusa, syna Jerzego [I]. Pochodził z Zabłocia. 13 sierpnia 1799 r. w Cieszynie poślubił Zuzannę, córkę Jerzego Figuli, wdowę po Andrzeju Figuli. Według metryki ślubu pan młody miał 30 lat, a panna młoda 45⁸. Tego typu małżeństwa nie należały do rzadkości na Śląsku Cieszyńskim. Dla młodego mężczyzny była to stosunkowa prosta ścieżka awansu. Wdowa, zwykle jeszcze obciążona nieletnim potomstwem, zyskiwała partnera, który był w stanie prowadzić – nieraz sporych rozmiarów – gospodarstwo. Należy zwrócić uwagę, że okres, jaki dzielił śmierć pierwszego męża od poślubienia drugiego, nie był szczególnie długi.

⁵ W. Sosna, *Ród Michejdów*, „Ziemia Śląska” 2001, s. 43–59; M. Bogus, *Kotulowie i ich działania oświatowe...*

⁶ Oprócz wyżej wymienionych prac zob. L. Novák, *Ondra Foltýn a jeho rod na Karvinsku*. „Těšínsko” 1960, seš. 11, s. 11–15; E. Guziur, *Rodowód Guziurów 1750–1975. Publikacja wydana z okazji zjazdu rodzinnego 25.10.1975 w Cieszynie*, Cieszyn 1975; J. Pilch, *Ustrońska rodzina Lipowczanów*, „Pamiętnik Ustroński”, t. 5, 1992, s. 59–73; J. Sztetek, *Niektóre galezie drzewa genealogicznego rodziny Szczepańskich*, „Pamiętnik Ustroński”, t. 6, 1993, s. 13; *idem*, *Kilka przyczynków do drzewa genealogicznego rodziny Śliwków z Polany*, „Pamiętnik Ustroński”, t. 8, 1995, s. 11–12; *idem*, *Drzewo genealogiczne Józefa Pilcha*, „Pamiętnik Ustroński”, t. 9, 1998, s. 24–26; A. Żurek, *Chłopska genealogia*, „Kalendarz Cieszyński 2001”, Cieszyn 2000, s. 60–63; M. Morys-Twarowski, *Krąg rodzinny Marii Lipa (1830–1920). Ze studiów nad genealogią rodzin chłopskich na Śląsku Cieszyńskim*, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 20, 2005, s. 11–15.

⁷ K. Szczurek, *Starosta weselny*, „Kalendarz Cieszyński 1988”, Cieszyn 1987, s. 135–138; L. Miękina, *Prekursorzy*, Cieszyn 1988, s. 116; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 3, Cieszyn 1998, s. 69; L. Miękina, *Znów minie wiek... Antologia literatury nadolziańskiej*, Cieszyn 2001, s. 114.

⁸ Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie [dalej: PMMC], *Metryki ślubów*, t. 7 B, Gułdowy, s. 4. Michał był zapewne krewnym Adama Francusa, wójta Zabłocia w 1837 r.; O. Zawisza, *Dzieje Strumienia*, Cieszyn 1909, s. 178.

Małżeństwo Zuzanny i Michała Francusów nie stanowiło odstępstwa od reguły. Andrzej Figula, pierwszy mąż Zuzanny, zmarł siedem miesięcy przed jej ponownym zamążpójściem (11 stycznia 1799 r.)⁹. Zuzanna z pierwszego małżeństwa (trwającego od 29 października 1775 r.)¹⁰ miała synów Jana (chrzest 4 grudnia 1779 – 22 października 1785)¹¹ i Andrzeja (chrzest 29 października 1782 – 12 czerwca 1787)¹². Dwoje dzieci przy tak długo trwającym małżeństwie pod koniec XVIII w. jest czymś niezwykłym. Możliwe, że wpływ na taką sytuację miało bliskie pokrewieństwo, łączące małżonków.

Zuzanna i Michał [I] Francusowie doczekali się syna Jerzego [II], urodzonego i ochrzczonego 24 kwietnia 1802 r.¹³ Zuzanna zmarła 9 stycznia 1806 r.¹⁴ Niespełna pół roku później, 1 czerwca 1806 r., Michał [I] ożenił się po raz drugi – tym razem z osiemnastoletnią Ewą, córką Andrzeja Zamarskiego¹⁵.

Z drugiego małżeństwa Michała [I] pochodziło dziesięcioro dzieci: Jan [I] (ur. 28 kwietnia 1808)¹⁶, Zuzanna [I] (23 lutego 1811 – 3 kwietnia 1811)¹⁷, Michał [II] (zm. 30 marca 1814)¹⁸, Maria [I] (ur. 28 czerwca 1816)¹⁹, Michał [III] (30 maja 1818 – 26 listopada 1820)²⁰, Ewa [I] (30 listopada 1820 – 15 października 1846)²¹, Anna [I] (7 sierpnia 1823 – 9 sierpnia 1823)²², bliźniaczki Helena [I] (ur. 16 listopada 1824) i Zuzanna [II] (16 listopada 1824 – 3 grudnia 1824)²³ oraz Katarzyna (ur. 1 sierpnia 1826)²⁴.

Jeśli chodzi o samego Michała [I], w księgach metrykalnych występuje jako chałupnik (właściciel chałupy) albo zagrodnik (właściciel chałupy i niewielkiego

⁹ PMMC, Metryki zgonów, t. 4 B, Gułdowy, s. 4.

¹⁰ PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 548. Małżonkowie ze względu na łączące ich pokrewieństwo otrzymali dyspensę.

¹¹ PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1608; PMMC, Metryki zgonów, t. 4 B, Gułdowy, s. 1.

¹² PMMC, Metryki chrztów, t. 14 A, cz. 1, s. 2; PMMC, Metryki zgonów, t. 4 B, Gułdowy, s. 2.

¹³ PMMC, Metryki chrztów, t. 14 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 10.

¹⁴ PMMC, Metryki zgonów, t. 4 B, Gułdowy, s. 6.

¹⁵ PMMC, Metryki ślubów, t. 7 B, Gułdowy, s. 7.

¹⁶ PMMC, Metryki chrztów, t. 14 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 16.

¹⁷ *Ibidem*, s. 18; PMMC, Metryki zgonów, t. 4 B, Gułdowy, s. 9.

¹⁸ PMMC, Metryki zgonów, t. 5 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 2.

¹⁹ PMMC, Metryki chrztów, t. 15 B, Mnisztwo i Gułdowy, s. 7. W metryce chrztu błędnie podano nazwisko panięskie matki (Gałuszka zamiast Zamarska).

²⁰ PMMC, Metryki chrztów, t. 15 B, Mnisztwo i Gułdowy, s. 10, gdzie błędnie podano nazwisko panięskie matki (Gałuszka zamiast Zamarska); PMMC, Metryki zgonów, t. 5 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 5.

²¹ PMMC, Metryki chrztów, t. 15 B, Mnisztwo i Gułdowy, s. 17; PMMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Bobrek, s. 32.

²² PMMC, Metryki chrztów, t. 15 B, Mnisztwo i Gułdowy, s. 23; PMMC, Metryki zgonów, t. 5 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 7.

²³ PMMC, Metryki chrztów, t. 16, s. 57; PMMC, Metryki zgonów, t. 5 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 8.

²⁴ PMMC, Metryki chrztów, t. 16, s. 175.

gruntu), mieszkający w Gułdowach pod numerem 6. Okazuje się, że formalnie wspomniana chałupa i grunt należały do rodziny Figulów, a od 1806 r. do syna Michała [I] – Jerzego [II]. Michał [I] mógł uchodzić za właściciela, tym bardziej że w chwili formalnego zakupu gruntu jego syn był czteroletnim dzieckiem.

Michał [I] nie potrafił pisać²⁵. Nie stanowiło to w tym czasie jakiegoś odstępstwa od normy. Przed wprowadzeniem reformy szkolnej w 1774 r. do szkół na Śląsku Cieszyńskim uczęszczało 310 dzieci w wieku szkolnym, podczas gdy zobowiązanych do tego było 25 696²⁶. Dopiero reformy cesarskiej Marii Teresy oraz jej następców Józefa II i Franciszka I przyniosły poprawę: w 1806 r. frekwencja w szkołach ludowych na Śląsku Cieszyńskim wynosiła 31,3%, rok później – 46,6%, a w 1815 r. – 53,6%²⁷.

Kiedy jego starszy syn Jerzy [I] ożenił się i założył rodzinę, Michał [I] przeniósł się do Bobrku. Mieszkał tam pod numerem 107. Zmarł 18 listopada 1838 r., jak zapisano w metryce zgonu – ze starości. Dwa dni później został pochowany na cmentarzu przy kościele św. Jerzego w Cieszynie²⁸.

Losy synów Michała [I], którzy dożyli wieku dorosłego, potoczyły się różnie. Młodszy, Jan [I], był komornikiem, czyli wynajmował izbę u bogatszych gospodarzy. 9 lutego 1836 r. w Cieszynie ożenił się z Marianną, wdową po Andrzeju Rutce, pochodzącą z Krasnej²⁹. Mieszkał, podobnie jak ojciec, w Bobrku pod numerem 107. Zmarł 25 listopada 1860 r. na suchoty (*Lungensucht*) i został pochowany dwa dni później na cmentarzu koło kościoła św. Jerzego w Cieszynie³⁰.

Starszy syn Michała [I], Jerzy [II], formalnie już 17 lipca 1806 r. nabył grunt w Gułdowach, znajdujący się od ponad stu lat w rękach Figulów, rodziny jego matki i jej pierwszego męża³¹. Mieszkał tam do śmierci. Zmarł 13 kwietnia 1882 r. (według metryki zgonu ze starości)³².

24 stycznia 1826 r. ożenił się z Anną Śliwką, córką Jana, chałupnika z Mnisztwa³³. Anna przeżyła męża o dwa lata. Zmarła 20 sierpnia 1884 r. na suchoty³⁴.

²⁵ Podpisywał się krzyżykiem – np. jako świadek chrztu Jana Jakuba, syna Jana Francka, młynarza z Gułdowów (7 VII 1816); PPMC, Metryki chrztów, t. 15 B. Mnisztwo i Gułdowy, s. 10.

²⁶ A. Kubacz, *Wpływ reform terezańskich i józefińskich na rozwój szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Spyra, Cieszyn 2001, s. 143.

²⁷ J. Spyra, *Główne kierunki rozwoju szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim w XIX i na początku XX w. w świetle ustawodawstwa i statystyki*, [w:] *Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Spyra, Cieszyn 2001, s. 177.

²⁸ PPMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Bobrek, s. 9.

²⁹ PPMC, Metryki ślubów, t. 8 A, Krasna, s. 10.

³⁰ PPMC, Metryki zgonów, t. 7 B, Bobrek, s. 10.

³¹ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie [dalej: APC], Komora Cieszyńska, sygn. 1942/3, Księga gruntowa wsi Bobrek i Gułdowy, k. 133.

³² PPMC, Metryki zgonów, t. 8 B, Gułdowy, s. 5.

³³ PPMC, Metryki ślubów, t. 8 A, Gułdowy i Mnisztwo, s. 5.

³⁴ PPMC, Metryki zgonów, t. 8 B, Gułdowy, s. 6.

Z tego małżeństwa pochodziło dziesięcioro dzieci. Byli to: Paweł [I] Jan (10 lipca 1827 – 19 września 1848)³⁵, Maria [II] Joanna (ur. 1 września 1830), zamężna od 16 listopada 1851 r. z Jerzym Wojnarem, siedlakiem z Gułdowów³⁶, Jerzy [III] Jan (29 października 1832 – 25 stycznia 1833)³⁷, Anna [II] (ur. 16 lutego 1834), zamężna od 10 lutego 1863 r. z Pawłem Szczypką, chałupnikiem z Hażłacha³⁸, Jan [II] (4 maja 1837 – 31 grudnia 1840)³⁹, Jerzy [IV] (ur. 19 kwietnia 1839)⁴⁰, Andrzej [I] Leopold (ur. 15 listopada 1841)⁴¹, Zuzanna [III] (ur. 3 stycznia 1844), zamężna od 31 lipca 1866 r. z Jerzym Orszulikiem, siedlakiem z Gumien⁴², Helena [II] Gabriela (23 marca 1846 – 9 grudnia 1848)⁴³, Paweł [II] (25 października 1848 – 8 kwietnia 1849)⁴⁴ i Helena [III] Barbara (ur. 3 grudnia 1850)⁴⁵.

Obaj synowie Jerzego [II], którzy dożyli pełnoletniości, zapisali się w dziejach lokalnej społeczności. Starszy, Jerzy [IV], gospodarował na rodzinnym gruncie w Gułdowach nr 6. Zasiadał w wydziale gminnym Krasnej i miejscowym komitecie kościelnym. Był też znanym pszczelarzem; jako pierwszy na Śląsku Cieszyńskim zastosował sztuczny rój⁴⁶.

W 1896 r. przekazał do tzw. Muzeum śląskiego „kawał drzewa i dwa kawałki kory z gruszy znanej z opowiadań ludu w całym księstwie cieszyńskim, którą przed kilku laty powicher wyrócił. Lud opowiada o tej gruszy, że była zasadzona korzeniami do góry i że po wielkiej wojnie europejskiej trzej cesarzowie zawrą pod nią pokój”⁴⁷. Z pozostałych resztek drzewa Jerzy [IV] wykonał ramki obrazowe. Zasadził też nową gruszę. Przed śmiercią zobowiązał młodszego

³⁵ PMMC, Metryki chrztów, t. 17 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 2; PMMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Gułdowy, s. 4.

³⁶ PMMC, Metryki chrztów, t. 17 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 9; PMMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Gułdowy, s. 1.

³⁷ PMMC, Metryki chrztów, t. 17 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 16; PMMC, Metryki zgonów, t. 5 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 26.

³⁸ PMMC, Metryki chrztów, t. 17 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 20; PMMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Gułdowy, s. 1.

³⁹ PMMC, Metryki chrztów, t. 18 B, Gułdowy, s. 1; PMMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Gułdowy, s. 2.

⁴⁰ PMMC, Metryki chrztów, t. 18 B, Gułdowy, s. 3.

⁴¹ *Ibidem*, s. 5.

⁴² *Ibidem*, s. 6; PMMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Gułdowy, s. 2.

⁴³ PMMC, Metryki chrztów, t. 18 B, Gułdowy, s. 8; PMMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Gułdowy, s. 5.

⁴⁴ PMMC, Metryki chrztów, t. 18 B, Gułdowy, s. 10; PMMC, Metryki zgonów, t. 6 B, Gułdowy, s. 5.

⁴⁵ PMMC, Metryki chrztów, t. 19 A, Gułdowy, s. 1.

⁴⁶ „Dziennik Cieszyński” 1909 nr 7; „Gwiazdka Cieszyńska” 1909 nr 3.

⁴⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1896 nr 23. W 1919 r. „Gwiazdka Cieszyńska” (1919 nr 18) zauważyła, że w pewien sposób przepowiednia się spełniła. W sumie na nie tak odległym od gruszy zamku w Cieszynie odbywali w czasie I wojny światowej swoje narady trzej cesarze, „lecz lud nie dopuścił do dalszego przelewu krwi, ukończył wojnę światową, tworząc wszędzie swą wolną i niepodległą ojczyznę”.

brata Andrzeja [I], przewodniczącego miejscowego komitetu kościelnego, by w miejsce pobliskiego drewnianego krzyża postawić kamienny⁴⁸. Andrzej [I] spełnił życzenie zmarłego brata. Nowy kamienny krzyż, wykonany przez Izzydora Matulę z Brennej, został poświęcony 21 listopada 1909 r.⁴⁹

Jerzy [IV] 18 października 1864 r. ożenił się z dziewiętnastoletnią Ewą Giemszą, pochodzącą z Żukowa Górnego⁵⁰. Ewa zmarła 11 marca 1907 r. na astmę⁵¹. Jesienią 1908 r. Jerzy [IV] zaczął zdradzać objawy „choroby płucnej”. Zmarł 2 stycznia 1909 r. w Gułdowach⁵².

Z małżeństwa Ewy i Jerzego [IV] Francusów pochodzili: Anna [III] Maria (30 lipca 1865 – 12 sierpnia 1895), zamężna od 11 sierpnia 1885 r. z Janem Helerem, rolnikiem z Lipowca⁵³, Maria [III] (17 października 1866 – 2 listopada 1866)⁵⁴, Jan [III] Adolf (ur. 16 czerwca 1869)⁵⁵, Helena [IV] Maria (28 lipca 1872 – 1929), zamężna od 22 listopada 1898 r. z Alfonsem Foltynem, synem posiadacza gruntu w Starym Mieście koło Frysztata⁵⁶, Jerzy [V] Józef (28 marca 1880 – 27 października 1881)⁵⁷, Franciszek [I] Alojzy (28 marca 1880 – 25 października 1881)⁵⁸ i Franciszek [II] Jerzy (16 września 1887 – 7 października 1887)⁵⁹.

Andrzej [I], młodszy brat Jerzego [II], zamieszkał w sąsiedniej wsi Krasna. Wzorem swojego dziadka, Michała [I], ożenił się ze starszą i bogatszą wdową.

⁴⁸ „Dziennik Cieszyński” 1909 nr 7.

⁴⁹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1909 nr 94. Krzyż ten istnieje po dziś dzień; L. Miękina, *Po bobreckich śladach... W stulecie powstania cmentarza, kościoła, seminarium nauczycielskiego w Bobrku koło Cieszyna*, Cieszyn 2010, s. 20–21.

⁵⁰ Zemský archiv v Opavě, Sbirka matrik Severomoravského kraje, sign. Ka-VII-20, Metryki ślubów parafii rzymskokatolickiej w Cierlicku (1827–1897), k. 165v.

⁵¹ PMMC, Metryki zgonów, t. 10 B, s. 166.

⁵² *Ibidem*, s. 167.

⁵³ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Gułdowy, s. 2; PMMC, Metryki ślubów, t. 10 B, Gułdowy, s. 3; PMMC, Metryki zgonów, t. 9 B, Gułdowy, s. 3. Jan Heler jest przypuszczalnie identyczny z Janem Helerem, wymownikiem z Lipowca, któremu w maju 1907 r. podpalono dom. W ten sposób stracił dorobek życia. Zmarł nagle 21 grudnia 1907 r., kiedy wracał z roboty w Godziszowie; „Gwiazdka Cieszyńska” 1908 nr 1.

⁵⁴ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Gułdowy, s. 3; PMMC, Metryki zgonów, t. 7 B, Gułdowy, s. 2.

⁵⁵ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Gułdowy, s. 4.

⁵⁶ PMMC, Metryki chrztów, t. 21 B, Gułdowy, s. 1; PMMC, Metryki ślubów, t. 10 B, Gułdowy, s. 4; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929 nr 67. W 1919 r. przekazała 2 korony na Internat im. bł. Melchiora Grodzieckiego; „Gwiazdka Cieszyńska” 1919 nr 3. Co ciekawe, w niektórych notatkach prasowych występuje jako Helena Alfonsowa; „Gwiazdka Cieszyńska” 1910 nr 47.

⁵⁷ PMMC, Metryki chrztów, t. 21 B, Bobrek, s. 26; PMMC, Metryki zgonów, t. 8 B, Bobrek, s. 29.

⁵⁸ PMMC, Metryki chrztów, t. 21 B, Bobrek, s. 26; PMMC, Metryki zgonów, t. 8 B, Bobrek, s. 29.

⁵⁹ PMMC, Metryki chrztów, t. 21 B, Gułdowy, s. 10; PMMC, Metryki zgonów, t. 9 B, Gułdowy, s. 1.

4 września 1866 r. w Cieszynie poślubił trzydziestosześcioletnią Marię Lipę, wdowę po Pawle Pszczółce, siedlaku z Krasnej nr 30⁶⁰. Małżeństwo to postawiło Andrzeja Francusa w rzędzie najważniejszych gospodarzy w całej wsi. Został wójtem Krasnej. Sprawował ten urząd w sumie przez 23 lata⁶¹. Nie udało się ustalić dokładnych dat urzędowania⁶². 19 lutego 1877 r. spaliło się w Krasnej jego gospodarstwo, jak pisała „Gwiazdka Cieszyńska” – „podobno przez podpalenie”⁶³. Można się domyślać, że szybko zdołał je odbudować. We wrześniu 1880 r. prezentował bydło na wystawie rolniczo-przemysłowej w Cieszynie⁶⁴.

W latach 80. XIX w. zaczął się aktywniej udzielać w polskim życiu narodowym. Wszedł w skład komitetu wyborczego księdza Ignacego Świeżego, kandydata polskiego stronnictwa w wyborach do Rady Państwa w Wiedniu. Znalazł się na liście sygnatariuszy odezwy z 11 maja 1885 r., wzywającej do popierania Świeżego⁶⁵. Apel okazał się skuteczny: Świeży wygrał z wielką przewagą głosów⁶⁶. W kolejnych wyborach do Rady Państwa w 1891 r. Francus ponownie znalazł się w komitecie wyborczym Świeżego, który zachował mandat poselski⁶⁷. Andrzej [I] należał do Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego, założonego pod koniec 1885 r. towarzystwa starającego się o założenie polskiego gimnazjum w Cieszynie⁶⁸. Zapisał się do niej już w 1886 r.⁶⁹, w następnych latach brak go na

⁶⁰ PMMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Krasna, s. 8. O jej powiązaniach rodzinnych zob. M. Morys-Twarowski, *Krąg rodzinny Marii Lipa...*, s. 11–15.

⁶¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1918, nr 103. K. Szczurek, *Starosta weselny*, s. 135, który opierał się zapewne na rodzinnej tradycji (jego babka, Maria Pszczółkówna, była pasierbicą Andrzeja Francusa), pisał o 25 latach.

⁶² Brak, niestety, protokołów posiedzeń wydziału gminy Krasnej z tego okresu. Najstarsze zachowane pochodzą dopiero z 1908 r.; por. APC, Akta gminy Ogrodzonej, sygn. 2. Z pewnością urząd wójta sprawował w 1885 i 1891 r. („Gwiazdka Cieszyńska” 1885, nr 20; 1891 nr 9). W latach 1898–1922 wójtem był Jerzy Biłko („Gwiazdka Cieszyńska” 1930, nr 16), tymczasem Andrzej jako wójt Krasnej pojawia się jeszcze w relacjach prasowych z 1899 i 1901 r. („Gwiazdka Cieszyńska” 1899, nr 21; 1901, nr 43).

⁶³ „Gwiazdka Cieszyńska” 1877, nr 8.

⁶⁴ „Gwiazdka Cieszyńska” 1880, nr 39.

⁶⁵ „Gwiazdka Cieszyńska” 1885, nr 20.

⁶⁶ J. Galićz, *Ks. Ignacy Świeży. Jego życie i działalność*, Cieszyn 1933, s. 26–27; J. Chlebówczyk, *Wybory i świadomość społeczna na Śląsku Cieszyńskim w drugiej połowie XIX wieku. Przyczynek do badań nad kształtowaniem się świadomości i aktywności społecznej w okresie kapitalizmu*, Katowice–Kraków 1966, s. 255–272.

⁶⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1891, nr 9. O wyborach: J. Galićz, *Ks. Ignacy Świeży*, s. 55–56; J. Chlebówczyk, *Wybory i świadomość społeczna na Śląsku Cieszyńskim w drugiej połowie XIX wieku*, s. 290–308.

⁶⁸ *Polskości bastion. Szkice z dziejów Macierzy*, red. R. Danel, Cieszyn 1985.

⁶⁹ *Sprawozdanie Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego z pierwszego roku jej istnienia tj. 1886 złożone przez Zarząd na walnem zgromadzeniu dnia 18. grudnia 1886*, [Cieszyn 1887], s. 3. Sprawozdanie to zostało dołączone jako dodatek do „Gwiazdki Cieszyńskiej” (1887 nr 7). W tym czasie w Krasnej Macierz miała tylko dwóch członków; drugim był rolnik Jan Franek.

listach członków. Po raz kolejny nazwisko Andrzeja Francusa z Krasnej w gronie „macierzowców” pojawia się od 1903 r.⁷⁰, lecz trudno rozstrzygnąć, czy chodzi o Andrzeja [I], czy też o jego syna Andrzeja [II]. Wiadomo, że Andrzej [I] był długoletnim czytelnikiem i abonentem „Gwiazdki Cieszyńskiej”⁷¹.

Andrzej [I] był przewodniczącym miejscowego komitetu kościelnego. Kiedy zamknięto w Cieszynie cmentarz koło kościoła św. Jerzego, gdzie chowano mieszkańców Krasnej, w wiosce założono własny cmentarz⁷². Z inicjatywy Andrzeja Francusa na cmentarzu wybudowano kościółek, który został poświęcony 20 października 1901 r. przez cieszyńskiego proboszcza Jana Sikorę. Kazanie okolicznościowe wygłosił ksiądz Józef Londzin. „Gwiazdka Cieszyńska” przy tej okazji odnotowała, że „Okolo powstania kościoła w Krasnej największe zasługi położył p. Francuz, który chcąc pociągnąć przykładem mieszkańców wioski, sam jako nadziennik pracował podczas budowy”⁷³. Później Andrzej Francus wraz z Pawłem i Anną Kantorami ufundował nowy ołtarz do kościółka oraz figury św. Andrzeja i św. Pawła, poświęcone 25 października 1903 r.⁷⁴ Andrzej Francus jako inicjator budowy kościółka został uhonorowany w 1906 r. przez miejscowy komitet kościelny dyplomem⁷⁵, a przez Generalny Wikariat w Cieszynie dekretem pochwalnym, który 6 grudnia 1908 r. wręczył mu proboszcz Jan Sikora⁷⁶. Wspierał także akcje dobroczynne⁷⁷. Pod koniec życia, w 1916 r., ze łzami w oczach żegnał spiżowe dzwony z kościoła, które zostały zabrane i przetopione na cele wojenne. Postarał się jednak o zebranie składek na nowe, stalowe dzwony⁷⁸.

Podobnie jak jego starszy brat Jerzy [IV], Andrzej [I] interesował się pszczelarstwem. 6 maja 1899 r. został nawet wybrany do wydziału Towarzystwa Pszczelniczego dla wschodniego Śląska⁷⁹. Można powiedzieć, że była to rodzinna pasja Francusów, bo także syn Andrzeja, Franciszek [III], był znanym hodowcą pszczół.

Maria i Andrzej [I] Francusowie zostali prawdopodobnie uwiecznieni przez Jana Szuścika (1879–1940) w sztuce *Pani wójtowa*. Tytułowa bohaterka, żona

⁷⁰ *Sprawozdanie Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego za rok 1903*, [Cieszyn 1904]; *idem* za rok 1904, 1905, 1906, 1907.

⁷¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1918, nr 103.

⁷² Ostatecznie cmentarz koło kościoła św. Jerzego został zamknięty 1 lipca 1901 r.; W. Iwanek, *Cieszyńskie nekropolie*, „Kalendarz Cieszyński 1990”, Cieszyn 1989, s. 88.

⁷³ „Gwiazdka Cieszyńska” 1901, nr 43.

⁷⁴ „Gwiazdka Cieszyńska” 1903, nr 44.

⁷⁵ „Gwiazdka Cieszyńska” 1906, nr 41.

⁷⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 1908, nr 101.

⁷⁷ W 1905 r. wraz z żoną przekazał 3 worki kapusty, 1 worek marchwi i selerów na obiady „dla ubogich studentów”; „Gwiazdka Cieszyńska” 1905, nr 46. W 1914 r. przekazał 2 korony na Czerwony Krzyż; „Gwiazdka Cieszyńska” 1914, nr 81. Taką samą kwotę przekazał jego syn i imiennik.

⁷⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1918, nr 103.

⁷⁹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1899, nr 21.

wójta Andrzeja, w praktyce rządzi mężem i całą wsią, ale to właśnie dzięki niej przeciwne stronnictwa godzą się ze sobą dla dobra ogółu. Szuścik, urodzony w 1879 r. w Gułdowach, był nauczycielem, a w okresie międzywojennym posłem na Sejm Śląski. Motto do sztuki zaczerpnął z pieśni autorstwa Franciszka [III] Francusa, syna Marii i Andrzeja⁸⁰.

Andrzej [I] Francus zmarł 16 grudnia 1918 r. w Gułdowach na zapalenie płuc. 18 grudnia 1918 r. został pochowany na cmentarzu katolickim w Krasnej, w cieniu kościółka, o który tak dbał. Kondukt pogrzebowy prowadził cieszyński proboszcz Jan Sikora⁸¹. Wdowa po nim żyła jeszcze dwa lata. Maria Francusowa zmarła 19 lub 20 listopada 1920 r. w Gułdowach. Jako przyczynę śmierci w metryce wpisano po prostu „zanik”⁸².

Maria i Andrzej [I] Francusowie mieli trzech synów. Najstarszy, Jan [IV] (27 czerwca 1867 – 6 stycznia 1946), był rolnikiem w Krasnej⁸³. Udzielał się społecznie⁸⁴. Drugi, Andrzej [II] Alojzy (17 czerwca 1868 – 19 czerwca 1950), także spędził całe dorosłe życie w rodzinnej wsi⁸⁵. Był członkiem wydziału gminnego w Krasnej⁸⁶. Prezesował też miejscowemu oddziałowi Związku Śląskich Katolików⁸⁷. Podobnie jak ojciec, dbał o miejscowy kościółek, składając się w 1923 r. na nowe dzwony⁸⁸.

Najbardziej znany z synów Andrzeja [I] jest najmłodszy Franciszek [III]. Urodził się 29 czerwca 1870 r. w Krasnej⁸⁹. W 1889 r. ukończył niemieckie seminarium nauczycielskie w Cieszynie, a dwa lata później zdał egzamin upraw-

⁸⁰ E. Rosner, *Cieszyńskie okruchy literackie*, Cieszyn 1983, s. 58; W. Marcoń, *Jan Szuścik – działacz polityczny, pedagog i pisarz regionalny Śląska Cieszyńskiego*, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 20, 2005, s. 49–59. Zob. też krótką recenzję, którą zamieściła „Gwiazdka Cieszyńska” 1927, nr 88.

⁸¹ PMMC, Metryki zgonów, t. 11, s. 640; „Gwiazdka Cieszyńska” 1918, nr 103; „Ślązak” 1919, nr 1.

⁸² 19 listopada podaje „Dziennik Cieszyński” 1920, nr 265 i „Gwiazdka Cieszyńska” 1920, nr 265, a także prawnuk Marii, Kazimierz Szczurek (K. Szczurek, *Pamięć przedko umiera*, „Kalendarz Cieszyński 1987”, Cieszyn 1986, s. 150). Według metryki zgonu zmarła 20 listopada i została pochowana 22 listopada; PMMC, Metryki zgonów, t. 11, s. 643.

⁸³ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Krasna, s. 12; PMMC, Metryki zgonów, t. 12 B, s. 256.

⁸⁴ Składał się w 1914 r. na Czerwony Krzyż, a w 1923 r. na nowe dzwony do kościoła w Krasnej; „Gwiazdka Cieszyńska” 1914, nr 83; 1923, nr 28.

⁸⁵ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Krasna, s. 13; PMMC, Metryki zgonów, t. 12 B, s. 258.

⁸⁶ APC, Akta gminy Ogrodzonej, sygn. 2, protokół nr 5 z 16 IX 1920, protokół nr 6 z 5 X 1920, protokół nr 9 z 22 XII 1920.

⁸⁷ *Skład Zarządu Głównego, Rady Naczelnej i Zarządów Oddziałów Miejscowych Związku Śląskich Katolików*, Cieszyn 1933, s. 14. Związany był też z innymi polskimi organizacjami; w 1919 r. wpłacił 2 korony na Internat im. bł. Melchiora Grodzieckiego; „Gwiazdka Cieszyńska” 1919, nr 3.

⁸⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1923, nr 28.

⁸⁹ PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Krasna, s. 15.

niający do nauczania w szkołach ludowych⁹⁰. Pracował przez krótki czas w Stonawie (1889–1891) i Trzyńcu (1891–1892). W 1892 r. objął posadę nauczyciela w Lesznej Górnej⁹¹. W tym samym roku zaszły też ważne zmiany w jego życiu osobistym. 20 stycznia zaręczył się, a 7 maja w Stonawie ożenił się z Agnieszką Bagińską, córką tamtejszego nauczyciela⁹². Po przeprowadzce szybko zaczął odgrywać ważną rolę w życiu Lesznej Górnej.

Działał w kasie Reiffeisena⁹³. Był komendantem miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej⁹⁴ i członkiem Wydziału Gminnego⁹⁵. Kiedy 19 marca 1911 r. we wsi założono Związek Hodowców Krów Czerwonych, został jego sekretarzem⁹⁶. W ówczesnych korespondencjach prasowych z Lesznej Górnej nieraz można natrafić na informacje o przemówieniach nauczyciela Francusa, wygłaszanych przy różnych okazjach⁹⁷. Uwielbiał muzykę. Nie tylko grał na różnych instrumentach, ale starał się zarażać innych swoją pasją. Zorganizował więc chór, który występował pod jego batutą na balach strażackich i weselach⁹⁸.

Franciszek Francus realizował się jeszcze na innych niwach. Był członkiem Związku Śląskich Katolików⁹⁹. Przy różnych okazjach organizował zbiórki pieniędzy na utrzymanie polskiego gimnazjum w Cieszynie¹⁰⁰, działającego od 1895 r. Wszedł w skład pierwszego wydziału Opieki nad kształcąca się młodzieżą katolicką im. bł. Melchiora Grodzieckiego, założonej 16 grudnia 1905 r.¹⁰¹

⁹⁰ *Schlesischer Schul- und Lehrer-Schematismus*, Jägerndorf 1912, s. 79.

⁹¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1892, nr 18, podaje, że został wybrany jednogłośnie. Wybór w czerwcu 1892 r. zatwierdziła Rada Szkolna Krajowa; „Gwiazdka Cieszyńska” 1892, nr 27.

⁹² „Gwiazdka Cieszyńska” 1894, nr 4, 18.

⁹³ „Gwiazdka Cieszyńska” 1906, nr 13; 1908, nr 16; 1911, nr 30.

⁹⁴ Został wybrany 6 stycznia 1910 r., ponownie 26 grudnia t.r., po raz kolejny 26 grudnia 1911 r., 29 grudnia 1912 r. i na przełomie 1913/1914 r.; „Gwiazdka Cieszyńska” 1910, nr 4; 1911, nr 1; 1912, nr 3; 1913, nr 4; „Ślązak” 1914, nr 3. Jego interwencje były odnotowywane w miejscowej prasie, zob. „Gwiazdka Cieszyńska” 1911, nr 34, gdzie opis gaszenia pożaru w Kojkowicach.

⁹⁵ Został wybrany 7 lutego 1907 r.; „Gwiazdka Cieszyńska” 1907, nr 13.

⁹⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 1911, nr 24.

⁹⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1895, nr 34; 1897, nr 9; 1901, nr 42; 1908, nr 100; 1913, nr 46.

⁹⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1911, nr 4, 16.

⁹⁹ *Spis członków Związku Śląskich katolików i wykaz ich wkładek za r. 1911*, „Poseł Związku Śląskich Katolików”, t. 40, Cieszyn 1913, s. 52; *Spis członków Związku Śląskich katolików i wykaz ich wkładek za rok 1912*, „Poseł Związku Śląskich Katolików”, t. 41, 1914, s. 57; *Spis członków Związku Śląskich katolików i wykaz ich wkładek za rok 1913*, „Poseł Związku Śląskich Katolików”, t. 42, Cieszyn 1914, s. 58. Uwaga: w tym samym czasie członkiem ZŚK był Franciszek Francus ze Zbytkowa; „Gwiazdka Cieszyńska” 1907, nr 39.

¹⁰⁰ W 1897 r. na weselu Pawła Marka i Anny Tomankówny w Ropiczy zebrał 10 złotych reńskich i 66 centów, a po poświęceniu krzyża w Lesznej Górnej w domu fundatora Jana Biłki 3 złote reńskie i 75 centów; „Gwiazdka Cieszyńska” 1897, nr 40, 42.

¹⁰¹ Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Rękopisy cieszyńskiej Biblioteki dekanatu, sygn. 331, s. 1–2. Por. „Gwiazdka Cieszyńska” 1906, nr 10. Przekazywał też pieniądze na internat utrzymywany przez to stowarzyszenie. „Gwiazdka Cieszyńska” 1905, nr 51; 1907, nr 16, 85; 1909, nr 7; 1910, nr 6; 1912, nr 5; 1913, nr 8.

Był folklorystą. Zbierał teksty i melodie. Nic dziwnego, że nawiązał współpracę z założonym w 1907 r. „Zaraniem Śląskim”¹⁰². Jego nazwisko znajduje się na liście darczyńców Muzeum Śląskiego¹⁰³. Pisywał korespondencje do „Gwiazdki Cieszyńskiej”¹⁰⁴. Jako pszczelarz działał w Towarzystwie Pszczelnicznym dla wschodniego Śląska, którego był sekretarzem¹⁰⁵. Jesienią 1906 r. otrzymał wyróżnienie na wystawie pszczelarsko-ogrodniczej we Lwowie¹⁰⁶.

W 1913 r. Rada Szkolna Krajowa przyznała mu stypendium z fundacji Jerzego Prutka¹⁰⁷. Na posiedzeniu 27 marca 1914 r. Rada Szkolna Krajowa mianowała Franciszka Francusa kierownikiem przy polskiej szkole w Sibicy¹⁰⁸. W krótkiej notce z Sibicy, zamieszczonej w „Gwiazdce Cieszyńskiej” na początku 1914 r., został zaliczony w poczet „apostołów proroka z kępki”, czyli do zwolenników Józefa Koźdonia¹⁰⁹. Z kolei proniemiecki „Nowy Czas” był zdania, że w osobie Francusa wybrano „człowieka spokoj miłującego a o dobro szkoły się troszczącego”. Wtórował mu wydawany przez Koźdonia „Ślązak”, stwierdzający, że Francus jest „człowiekiem starszym powszechnie poważanym, który jednak nie podoba się panom Polakom, bo nie ma kwalifikacji z wiadomości wszechpolskiej – nie jest agitorem i działaczem na kresach”. Niezadowolona z wyboru grupa sibiczana zwołała 2 lutego 1914 r. zgromadzenie, na którym przemawiał Tadeusz Reger, lider socjalistów na Śląsku Cieszyńskim¹¹⁰. Szerzej kwestię wyjaśnia obszerna korespondencja z Lesznej Górnej, nadesłana do „Gwiazdki Cieszyń-

¹⁰² Nadesłane przez niego materiały publikowano w latach 1907–1912, czyli przez cały okres istnienia „Zarania Śląskiego” przed I wojną światową. D. M e y z a, „Zaranie Śląskie”. *Bibliografia zawartości*, „Zaranie Śląskie”, R. 30, 1967, z. 2, wg indeksu autorów. Por. M. F a z a n, *Polskie życie kulturalne na Śląsku Cieszyńskich w latach 1842/48–1920*, Wrocław–Warszawa [1991], s. 215.

¹⁰³ W 1909 r. ofiarował do muzeum „ustawę dla biblioteki kraju cieszyńskiego” z 1848 r. „Gwiazdka Cieszyńska” 1909, nr 46.

¹⁰⁴ Z pewnością jego autorstwa są notki dotyczące działalności Towarzystwa Pszczelnicznego dla wschodniego Śląska, podpisywane inicjałami F.F.; „Gwiazdka Cieszyńska” 1896, nr 34; 1897, nr 9. W 1903 r. redakcja „Gwiazdki Cieszyńskiej” (1903, nr 6) zdemontowała informację, jakoby autorem dialogu Jury i Jonka (popularna rubryka satyryczna, gdzie komentowano bieżące wydarzenia) z poprzedniego numeru był Franciszek Francus. Do podobnej sytuacji doszło sześć lat później („Gwiazdka Cieszyńska” 1909, nr 89). Fakt, że takie sugestie się pojawiały, pozwala sądzić, że Francus nadsyłał w tym czasie korespondencje do „Gwiazdki”.

¹⁰⁵ „Gwiazdka Cieszyńska” 1896, nr 28; 1897, nr 9; 1898, nr 14; 1900, nr 23; 1906, nr 49; 1908, nr 34, 47, 65; 1909, nr 63, 68; 1910, nr 41, 65, 70; 1911, nr 11, 24, 30, 41, 54; 1912, nr 28, 42, 66, 69, 78, 98; 1913, nr 14, 68; 1914, nr 11, 71; 1915, nr 55; 1916, nr 81; „Ślązak” 1914, nr 5, 10, 25; 1916, nr 42.

¹⁰⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 1907, nr 15.

¹⁰⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1913, nr 102; „Ślązak” 1914, nr 1.

¹⁰⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1914, nr 29; „Miesięcznik Pedagogiczny” 1914, nr 4–5, s. 107.

¹⁰⁹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1914, nr 6. Koźdoń był przywódcą tzw. ruchu ślązakowskiego, popierającego zbliżenie do stronnictwa niemieckiego i ostro występującego przeciwko związkom z Polską.

¹¹⁰ „Nowy Czas” 1914, nr 8; „Ślązak” 1914, nr 7.

skiej”. Okazuje się, że Francus opowiadał się za tym, aby jego następcą został Walenty Krząszcz, popierany także przez pastora Pawła Brodę z Goleszowa, redaktora „Nowego Czasu”. Rzeczywiście, dzięki agitacji Francusa kolejnym kierownikiem szkoły w Lesznej Górnej został Krząszcz, który pokonał nauczycieli Jerzego Mitręgę z Piotrowic i Jerzego Szczurka z Lesznej Dolnej¹¹¹. Korespondencja, sygnowana przez „parafian z Lesznej”, doczekała się repliki na łamach „Ślązaka”, podpisanej przez „rzeczywistych katolickich parafian z Lesznej”. Twierdzili, że głosowali na Krząszcza ze względu na jego kwalifikację i w tym kontekście nie miał większego znaczenia fakt, że nowy nauczyciel to „umiarkowany zwolennik” stronnictwa Koźdonia¹¹².

Wydaje się, że w korespondencji nadesłanej do „Ślązaka” jest sporo racji. Walenty Krząszcz (1886–1959), wcześniej kierownik szkoły w Kisielowie, zapisał się w dziejach regionu jako utalentowany i popularny pisarz. Początkowo publikował utwory w języku niemieckim (debiutował w 1912 r.), później już jako kierownik szkoły w Lesznej Górnej zaczął pisać w języku polskim, zasiłając swoimi tekstami m.in. „Gwiazdkę Cieszyńską”¹¹³. Trudno w takim kontekście uważać Franciszka Francusa za gorącego zwolennika Józefa Koźdonia, tym bardziej że w 1918 r. pojawia się wśród osób płacących składki na Macierz Szkolną Księstwa Cieszyńskiego¹¹⁴. Z drugiej strony należy mieć na uwadze fakt, że syn Franciszka, Rudolf, zaliczał się później do ważnych postaci ruchu ślązakowskiego¹¹⁵.

Franciszek pracował w Sibicy do przejścia na emeryturę w 1923 r. W okresie międzywojennym sporą popularność zyskała jego sztuka *Wesele na wsi*. Po II wojnie światowej działał w Polskim Związku Kulturalno-Oświatowym. Zmarł w 1962 r. w Czeskim Cieszyńsku¹¹⁶.

Podsumowując, Francusowie z Gułdowów zaliczali się do grona chałupników i zagrodników, czyli stanowili klasę średnią wśród cieszyńskich chłopów. Rozwój oświaty na Śląsku Cieszyńskim w połączeniu z tak doniosłymi zmianami jak zniesienie pańszczyzny w 1848 r. i reformy konstytucyjne w 1861 r. sprawił, że Francusowie zaczęli w źródłach pojawiać się jako działacze społeczni i samorządowi. Widać ciekawą zależność między wejściem w świat chłopskiej

¹¹¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1914, nr 59. Wybór Krząszcza odnotował „Ślązak” 1914, nr 29, używając jednak nazwiska „Chrząszcz”.

¹¹² „Ślązak” 1914, nr 31.

¹¹³ W. Krząszcz, *Moja autobiografia*, „Kalendarz Cieszyński 1988”, Cieszyn 1987, s. 102–108; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 2, Cieszyn 1995, s. 110–111.

¹¹⁴ „Dziennik Cieszyński” 1918, nr 60.

¹¹⁵ P. Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńsku w latach 1918–1939*, Warszawa–Kraków 1972, s. 201, 211. Rudolf Francus w czasie I wojny światowej służył w austriackim lotnictwie i 3 lipca 1916 r. dostał się do włoskiej niewoli; „Gwiazdka Cieszyńska” 1916, nr 63; „Ślązak” 1916, nr 33.

¹¹⁶ Zob. przypis 7 oraz „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1962, nr 9.

elity a aktywizacją na polu działalności narodowej. Andrzej [I] Francus poprzez małżeństwo z Marią Pszczółkową spowinowacił się z innymi rodami siedlaków (Tomankowie z Ropicy, Lipowie z Kalembicy, Biłkowie z Lesznej), których przedstawiciele aktywnie popierali polskie stronnictwo narodowe na Śląsku Cieszyńskim¹¹⁷. Dorastający w takim środowisku Franciszek [III] Francus obrał zawód nauczyciela, a jako pisarz i działacz społeczny wpisał się do różnych zestawień biograficznych.

Motorem napędowym polskiego życia narodowego na tym terenie były właśnie bogate rodziny chłopskie, mające od pokoleń silną pozycję w wiejskich społecznościach. Broniąc swojej tożsamości, zwłaszcza językowej, siłą rzeczy ciążyły w kierunku polskiej narodowości.

Michael Morys-Twarowski

THE FRANCUS FAMILY IN THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES
– THE HISTORY OF A PEASANT FAMILY IN CIESZYN SILESIA

Summary

The article presents an analysis of the history of the Francus family, which settled in Gołowy, near Cieszyn, at the end of the 18th century. They can be seen as the representatives of the middle class among the local peasants. Stimulated by the political changes brought on by the 1861 constitutional reforms as well as through intermarriage with wealthy peasant families (the *sieldaks*), they became major social and national activists. The most well-known members of the Francus family include Jerzy (1839–1909), a social activist and amateur sculptor; his brother Andrzej (1841–1909), a social and national activist; and his son Franciszek (1870–1962), a teacher and a writer whose works include the popular play *Wesele na wsi* (*A Country Wedding*).

¹¹⁷ M. Morys-Twarowski, *Krag rodzinny Marii Lipa...*, s. 11–15.